

УДК 140.8

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(96).2024.126-136

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ТА НАЦІЄТВОРЧІ СВІТОГЛЯДНІ КОДИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Н. В. Дев'ятко*

Стаття присвячена питанням національної ідентичності у контексті сучасних історичних викликів. Російсько-українська війна актуалізувала націєтворчі процеси в Україні, оскільки національна самоідентифікація перестала бути питанням умовляючого вибору, а стала основою національного буття і виживання. Національна ідентичність є світоглядною категорією і базується на актуалізованих світоглядних кодах. Метою статті є визначення базових світоглядних кодів, які впливають на усвідомлення особистістю власної державної та національної приналежності. Світоглядний код виявляє себе на трьох рівнях – загальнолюдському, національному та особистісному. Кожен світоглядний код може утворювати міфологему, яка як яскравий образ передається в часі, наповнюється новими смислами та актуалізується у нових історичних періодах. Світоглядний код актуалізується в ролі особистої та загальної історії, що у подальшому впливає на дії особистості. Наявність особистої історії допомагає особистості не потрапляти під вплив маніпулятивних технологій і боротися зі світоглядними установками тоталітарних спільнот. Світоглядні коди мають історичний розвиток і постійну актуалізацію в сучасності. Трансформація цих світоглядних кодів та їхній перехід на соціальний рівень у вигляді світоглядних модулів зумовлює також усвідомлення приналежності до роду та родини. Світоглядні коди можуть бути деформовані. Маніпулятори застосовують технологію підміни і знецінення національних символів та міфологем. Це впливає на світоглядні коди та руйнує їх. Одними з головних світоглядних кодів, які відповідають за національну ідентичність особистості, є ті, що базуються на архетипах Держави і Землі. У маніпулятивному тоталітарному варіанті держава стає ієрархічною, а земля стає винятково територією. Основними деформаціями є варіанти: земля як територія комфортного перебування; земля як територія занепаду; земля як об'єкт загарбання. У природній світоглядній картині вся земля, на якій мешкає народ, має сакральність і цінність. Це уявлення притаманне українському народу.

Ключові слова: світогляд, національна ідентичність, національна свідомість, світоглядний код, міфологема, "гібридна війна".

* Наталія Дев'ятко / Nataliia Deviatko, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії (Комуніальний заклад вищої освіти "Дніпровська академія неперервної освіти" Дніпропетровської обласної ради, м. Дніпро, Україна)

Natalia_ptah@ukr.net

ORCID: 0000-0003-0162-1194

THE STATE-FORMING AND NATION-FORMING WORLDVIEW CODES OF THE UKRAINIAN PEOPLE

N. V. Deviatko

The article is devoted to issues of national identity in the context of the modern historical challenges. The Russian-Ukrainian war actualized nation-building processes in Ukraine, as national self-identification ceased to be a matter of speculative preferences, but became the basis of national existence and survival. National identity is a worldview category that is based on actualized worldview codes. The purpose of the article is to determine the basic worldview codes that influence the individual's awareness of his state and national belonging. Worldview code manifests on three levels – universal, national, and personal. Each worldview code can form a mythologeme, which as a vivid image is transmitted over time, filled with new meanings, and re-actualized in new historical periods. The worldview code is actualized in the role of personal and general history, which further affects the actions of the individual. The presence of personal history helps the individual not to fall under the influence of manipulative technology and to fight against the worldviews of totalitarian communities. The worldview codes have historical development and constant updating in modern times. The transformation of these worldview codes and their transition to the social level in the form of worldview modules also determines the awareness of belonging to the genus and family. The worldview codes can be deformed. The manipulators use the technology of substitution and depreciation of national symbols and mythologemes. It affects worldview codes and destroys them. One of the main worldview codes responsible for the national identity of an individual is those based on the archetypes of the State and the Land. In the manipulative totalitarian version, the state becomes hierarchical, and the land becomes exclusively a territory. The main deformations are variants: the land as a territory of comfortable stay; the land as an area of decline; and the land as an object of conquest. In the natural worldview, the entire land on which the people live has sacredness and value. This idea is characteristic of the Ukrainian people.

Key words: *worldview, national identity, national consciousness, worldview code, mythologeme, "hybrid wars".*

Постановка проблеми. Національна світоглядна ідентифікація є надважливою в усі часи. Проте під час історичних перетворень саме актуалізована національна свідомість, яка і є продуктом такої ідентифікації, допомагає як народові в цілому, так й окремо взятим особистостям з честю пройти історичні випробування і здобути перемогу. Саме переможці надалі матимуть легітимне право побудови проекту майбутнього, тому питання національної світоглядної ідентифікації переходить у практичну площину інформаційно-культурних протистоянь, що є частиною "гібридних війн". Від того, чи відбудеться така актуалізація, безпосередньо залежить, хто саме вийде переможцем у відповідній історичній ситуації.

Російсько-українська війна, яка у 2022-му році перейшла в активну фазу і торкнулася вже усіх українців, а не лише національно свідомих і тих, хто волею долі опинився на територіях, на

які щонайперше претендували загарбники. Питання перемоги на світоглядному полі не менш важливе, ніж перемога у військових діях, оскільки це є взаємопов'язаними процесами. Демотивовані, національно аморфні люди щонайперше стають жертвами маніпулятивних впливів та ворожої пропаганди, оскільки не мають розвинутого критичного мислення. Вони не здатні не лише на героїчні вчинки, а й на просту допомогу тим, хто бореться з загарбниками та звільняє нашу землю від окупантів, і навпаки, створюють "хворобливу альтернативу" бездіяльності, яка наразі може бути описана мовним кодом "какая різниця". Зважаючи на це, актуальність дослідження механізмів національної ідентифікації та приналежності у наш час стає ще важливішою.

Для дослідження суспільства на архетипному рівні, а саме з нього походять основні світоглядні установки, потрібно звернутися до

поняття світоглядного коду. Система світоглядних кодів безпосередньо впливає на те, через яку призму людина бачить світ і себе, усвідомлює реальність, і в результаті діє або відмовляється від діяльності.

Ступінь наукової розробки. Сучасні наукові дослідження українського суспільства у контексті обраної теми щонайперше базуються на розумінні поняття національної свідомості і самосвідомості, і зрештою – національної ідентичності у контексті саме сучасних історичних викликів. Можна також бачити, наскільки суттєво російсько-українська війна змінила вектор розуміння важливості глобалізації, космополітизму та інших цілком мирних світоглядних викликів. Усвідомлення громадянства та власної національної ідентичності є взаємопов'язаними, що доводить Л. Баррінгтон, досліджуючи країни, які раніше були у складі Радянського союзу [11].

Українська національна ідентичність є об'єктом цікавості багатьох дослідників, зокрема, серед них наші сучасники Л. Баррінгтон [11], С. Вонсович [1], П. Гнатенко, Е. Скиба [2], Є. Головаха [3], В. Карлова [4], О. Кирилюк [5], В. Климончук [6], А. Надежденко [7], Г. Фінін [9].

Саме їхні роботи, на нашу думку, мають на сьогодні найбільш чітко поставлені проблемні завдання, вирішення яких допоможе сформулювати базові принципи актуалізації державотворчих та націєтворчих світоглядних кодів українського народу.

Метою статті є визначення базових світоглядних кодів, які впливають на усвідомлення особистістю власної державної та національної приналежності.

Для досягнення поставленої мети потрібно:

а) описати особливості актуалізації та дії світоглядних кодів;

б) визначити роль "особистої" та "загальної" історії в актуалізації світоглядних кодів та їхньому подальшому впливі на дії особистості;

в) дослідити світоглядні коди, що базуються на архетипах Держави та Землі;

г) у контексті зазначеної актуалізації дослідити трансформацію світоглядних кодів та їхній перехід на соціальний рівень у вигляді світоглядних модулів, які відповідають за усвідомлення приналежності до роду та родини.

Дискусія та результати.

Світоглядний код є метафорично-архетипною конструкцією, наповненою відповідним сенсом. Світоглядний код бере участь у комунікативних процесах, зокрема на етапах кодування і декодування інформації. Саме світоглядні коди визначають моделі поведінки та світоглядні установки особистості і зрештою є більш зрозумілими для дослідження, аніж архетипи, оскільки мають безпосередню практичну реалізацію. Світоглядний код виявляє себе на трьох рівнях – загальнолюдському, національному та особистісному. Цим він дещо відрізняється від архетипу, оскільки той реалізований на двох більш глобальних рівнях, а на рівні особистості така реалізація можлива лише за умови, якщо людина на певний час стає виразником якогось архетипу. Це є вельми складний та енергетично затратний процес, тому у такому стані виразника людина не може перебувати довго.

Натомість світоглядні коди не потребують для своєї актуалізації чи дії стільки емоційної та розумової енергії, не обмежують особистість винятково роллю чи місією, яку на неї покладає актуалізований на особистісному рівні архетип. Тому світоглядні коди в актуалізованому варіанті цілком здатні до тривалого і системного впливу як на окремо взятую людину, так і на великі соціальні спільноти людей. В останньому варіанті можна говорити, що світоглядний код переходить на національний або загальнолюдський рівень і вже звідти впливає на реальність. Однак потрібно зазначити, що переважна більшість світоглядних кодів так чи інакше зберігають свій зв'язок з актуалізованими архетипами, отримуючи від них енергетичне

підживлення особливо у періоди недостатньої актуалізації.

Ще однією системою, з якою безпосередньо пов'язані світоглядні коди, є мовна. Саме через неї здебільшого і відбуваються процеси базового кодування та розкодування, а світоглядні коди зазвичай мають власний мовний відповідник у вигляді емоційно і сенсово зарядженого слова або фрази. Мова як один із найважливіших чинників самоідентифікації щонайперше атакується маніпуляторами заради зміни ідентичності людини або маргіналізації цілих соціальних груп, про що, зокрема, пише С. Вонсович [1: 77].

Важливо також зазначити, що кожен світоглядний код може утворювати міфологему, яка, наче яскравий образ або навіть кілька образів, міцно пов'язаних між собою, передається в часі, наповнюється новими смислами та наново актуалізується у нових історичних періодах. Е. Сміт у роботі "Національна ідентичність" серед п'яти основних елементів національної ідентичності другим елементом визначає "спільні міфи" та "історичну пам'ять" (інші елементи – це історична територія, або рідний край, спільна культура, правова та юридична традиції, спільна економіка), які єднають спільноту і впливають на самоідентифікацію людини [8: 23]. Спільні міфи є більш складним конструктом, проте більшість міфологем закорінені саме у спільних міфах, які можуть бути різнотипні – національні, релігійні, тоталітарні тощо.

Завдяки архетипній основі світоглядний код у варіанті своєї повної актуалізації (на всіх трьох рівнях), коли він є найбільш впливовим, повинен мати мінімум два активних втілення, пов'язаних між собою. Це втілення історичне і втілення сучасне. Наприклад, візьмемо потужний світоглядний код, в якому втілюється образ козацтва. У мовному варіанті він звучить так: "Козацькому роду нема переводу".

Основна ідея цього коду – національне безсмертя, оскільки, що би не відбувалося на нашій землі, і які б негаразди нас не спіткали, Україна

неодноразово поставала з попелу і перемагала загарбників. Іншими словами, українці достатньо сильні, щоб і надалі, у майбутньому, залишатися українцями, а не розчинятися в сірості й безбарвності, втрачаючи себе. Отже, код, актуалізований у минулому через історію, впливає на майбутнє завдяки своїй сильній енергетиці; але для того, щоб це відбулося, має бути актуалізована і сучасність.

Для того, щоб зрозуміти, як це відбувається, потрібно згадати, які основні риси уособлює в собі образ козака для українців. Це людина вільна, смілива, відважна. Козак боронить свою рідну землю, мову, віру, культуру. Таким чином, коли сучасна людина каже "Я козак", тим самим дає зрозуміти, що вона саме така, яким є цей образ у вигляді світоглядного коду. Цікаво, що за імперських часів, у ХІХ столітті, українські патріоти нерідко обирали для самоідентифікації саме слово "козак", а не "українець", що можна бачити, зокрема, у листуванні історичних осіб – Олександра Поля та Дмитра Яворницького.

Звісно, ідентифікація зазвичай відбувається на підсвідомому рівні, або під впливом відповідного виховання. Надалі актуалізований код для свого посилення та енергетичного наповнення потребує подальшої активної дій від самої людини. Отже, я, "людина вільна, смілива, відважна", тому тут і зараз "бороню свою рідну землю, мову, віру, культуру" (або щось із переліченого). Важливо, що мої дії конкретні і практичні, не обмежуються висловленням емоції у віртуальному просторі. До речі, Інтернет нерідко негативно впливає не лише на патріотичне виховання і національне самоусвідомлення, а й на розвиток активної особистості і творчість взагалі, бо більшість дій у мережі є насправді імітацією діяльності та даремним витрачанням енергії і часу. Для того, щоб діяльність у віртуальному середовищі була для особистості ефективною, потрібна суворая внутрішня дисципліна і чітке

усвідомлення прагнень, що рідко досягається не лише у дитячому віці, але і серед дорослих.

Образ козацтва як приклад для цієї ілюстрації не є випадковим. Українське козацтво – не лише гордість української нації, джерело духовної сили і шляхетності, як про те пише Г. Фінін [9: 26]. У колективному національному несвідомому українців козацькі часи асоціюються з міфологічною "золотою добою". Козацтво – це "унікальне явище, що мало значний вплив на формування рис національного характеру українців. Процес формування національної ідентичності особливо посилювався з появою козацтва. Воно втілювало кращі риси українського етносу. Українська національна ідея реалізує себе особливо активно у героїчній діяльності запорізького козацтва. Цей історичний період був періодом тріумфу української національної ідентичності" [2: 34].

Якщо світоглядний код формується під час якоїсь важливої події в наш час, то він повинен отримати енергетичне наповнення, образно кажучи, вкоренитися в історії. Наприклад, під час Революції Гідності 2013-2014 рр. ця енергетична вкоріненість відбувалася через базові сходинки до Незалежності у сучасній Україні: Помаранчева Революція, листопад-грудень 2004 року; студентська Революція на граніті, жовтень 1990 року; "Живий ланцюг" ("Українська хвиля", "Ланцюг єдності") 21 січня 1990 року, коли мільйони людей від Івано-Франківська через Львів і до Києва взялися за руки й утворили "живий ланцюг" на знак вшанування дня злуки Української народної республіки та Західноукраїнської народної республіки у 1919 році. Як бачимо, останній приклад засвідчує, що "живий ланцюг" 1990 року потребував світоглядної кодової підтримки подій 1919 року, і через те, що ця актуалізація відбулася, мав такий великий вплив на сучасність.

Загалом, чим глибше світоглядний код вкорінений в історію, тим він сильніший, тим більшими є його вплив та енергетика. Цікаво, що для світоглядних кодів, які використовуються у маніпулятивних

структурах, минуле активно вигадується. Це збільшує їхню енергетику, але не настільки, як реальні історичні події. Якщо вигадка буде викрита, такий неправдивий код може втратити свій вплив. Прикладом такого фальшивого минулого для підсилення світоглядних кодів, які відповідають за державну героїку, може слугувати вигаданий "подвиг панфіловців".

Водночас для зниження впливу та енергетики світоглядних кодів та образів, в яких вони втілюються і на чому базується інформаційно-культурний простір, на який здійснюється атака під час "гібридних війн", використовується технологія підміни справжньої історії фальшивою. Наприклад, "Шевченко – вурдалак", а не національний герой, Леся Українка нібито мала нетрадиційну орієнтацію (за версією Олеся Бузини), а Мазепа – винятково зрадник царя, а не одна з найяскравіших історичних постатей свого часу, людина, яка не допустила закріпачення населення на українських землях, на його гроші була збудована Києво-Печерська лавра, якою ми її бачимо сьогодні, і розбудована духовна і культурна сфери на всій території України, де він мав владу.

Серед світоглядних кодів, які відповідають за патріотичне виховання, а через нього впливають на національну самоідентифікацію та особисту причетність до держави, є той, що формує й образ держави. Це трансформований архетип сакрального центру і простору, прочитаний крізь призму влади, що часто має тривалу історію актуалізації в різні історичні періоди.

В. Карлова у роботі "Державотворчий потенціал національної самосвідомості" правомірно зазначає, що саме "національна самосвідомість виступає важливим чинником національної ідентифікації як процесу усвідомлення нацією своєї суті на основі неповторної сукупності рис, якостей, властивостей" [4]. Усвідомлення себе як частини держави, члена національної спільноти дає можливість людині бути активною у державотворенні. Згідно з теорією Ф. Фукуями, саме національна

ідентичність лежить в основі ліберальної демократії, оскільки громадяни такої держави відчують приналежність до державного утворення і відчують персональну відповідальність за те, що відбувається в їхній країні [10: 127].

Як світоглядний код образ держави допомагає особистості віднайти відповіді на три важливі запитання: "Яка моя держава?", "Хто я у моїй державі?", "Що я роблю для моєї держави?". Під час деформації з коду прибирається особиста складова, а між людиною і державою створюється штучний конфлікт, коли держава має робити для людини все, а людина для держави нічого. Енергетично код наповнюється історично, коли "моя держава" існує не лише "тут і зараз", а має історичне минуле, і чим довше, тим сильніший код. Минуле може бути трагічним, але оскільки держава нині відбулася, то воно сприймається як досвід, а не низка поразок.

Найгіршим може бути той варіант, коли цей код намагаються знищити повністю. Приклад тому можемо бачити зараз – це ідея "Україна failed state" (держава, яка не відбулася). Якщо насильно прибрати цей код з масової свідомості, держава перестане існувати, і це руйнує всю національну структуру. Наслідки подібного обвалу будуть страшними, бо вони не лише одразу викреслюють з життя людей понад тридцять років, але надалі заважатимуть будь-якому будівництву успішного незалежного суспільства. Саме тому така атака під час "гібридних війн" і подальшого російського вторгнення постійно відбувається на нашу державу. Особливо активно це спостерігається останні роки, що аргументується так: "Якщо не змогли збудувати успішну державу за 30 років, то не зможете ніколи, і варто перестати витрачати час і сили на невдалий проєкт". Звісно, це обман, але люди, що мають нестійкі національні переконання, вірять у подібне.

Досліджуючи інформаційно-культурні війни, які Російська Федерація веде проти України, О. Кирилюк висловлює думку, що

"колонізатор завжди прагне "очистити" територію народу, який колонізується, від усіх тих смислів, які даний народ надавав своїм пам'ятним місцям" [5: 228], а також знищити всі культурні смисли та образи, які можуть сприяти усвідомленню національної ідентичності та приналежності.

Важливо зазначити, що світоглядна основа конфлікту між імперськими російсько-радянськими державними утвореннями та Україною виявляється і на рівні теорії формування політичної нації. В. Климочук вказує на протилежність української політичної нації та "радянського проєкту", оскільки останній розчиняє в собі всі національні, культурні особливості та стирає соціальні відмінності інших народів, а український базується на ідеї "спільного проєкту", де українська мова та культура є провідними, але інші мови і культури визнаються як цінні і мають право на розвиток [6: 109].

Світоглядний код, базований на архетипі держави, безпосередньо пов'язаний з потужнішим світоглядним кодом та архетипом Землі. Цей код має дуже міцне архетипне коріння і своїми смислами сягає сивої давнини. Через свій поважний вік цей код є складним і варіативним. Найчастіше він актуалізується в образі "рідної землі" і Батьківщини. Він може трансформуватися відповідно до історичної ситуації, але його основний зміст залишається незмінним – земля асоціюється з родом і предками, історичною пам'яттю, є священною, бо насправді годує людей, без неї життя неможливе.

Розшифровується цей код через особисте – "моя земля", але це не власність, а саме приналежність. Перехід землі на смислового рівні винятково у власність і тим паче "продаж землі" шкодить світоглядному коду і може спровокувати потужну агресію з боку не лише національного, а й загальнолюдського несвідомого, бо на цьому рівні може бути сприйнятий як втрата сакральності простору загалом, що катастрофічно знижує енергетичний рівень інформаційно-

культурного простору. Тому втілення будь-яких подібних ідей має бути продуманим і світоглядно здоровим. Наразі, на жаль, цього в нашій країні не спостерігаємо, тому для стабілізації цього світоглядного коду потрібно враховувати у патріотичному вихованні важливість актуалізації позитивного "образу Землі" як цінності.

Якщо цей світоглядний код пошкоджено, то "Земля" стає "територією". Тут можемо бачити кілька варіантів.

Перший варіант: територія комфортного перебування, яка легко може бути змінена на більш комфортне місце. Цей код актуалізується через мовну модель "Риба шукає, де глибше, а людина, де краще". Частково зараз ця модель репрезентована українськими переселенцями, але це не тотальний процес і стосується не всіх, а тих, хто з різних причин змінив місце перебування.

Другий: територія занепаду, спалюжена, заражена земля, з якої треба тікати, якщо є така можливість, або принаймні таку "Землю" не має потреби любити і допомагати їй відродитися. Часто до цієї деформації долучаються світоглядні коди, зав'язані на катастрофу на Чорнобильській АЕС та серйозні екологічні проблеми. Цікаво, що на окуповані території, або ті, на яких ідуть військові дії і наявне сильне міно-вибухове забруднення, де обстрілами знищені міста, території, постраждалі від підриву Каховського водосховища, тощо цей варіант пошкодження не поширюється. У масовій свідомості пошкодження цього коду фіксується винятково асоціативно з радіаційним забрудненням від катастрофи, чим може бути пояснене, зокрема, чому українці більше лякаються провокативних обстрілів Запорізької АЕС та вимкнення її живлення, ніж можливого застосування ворогом ядерної зброї.

Третій: територія для загарбання. Цей варіант найчастіше застосовується до території інших держав, які потрібно "легально" (з точки зору світогляду) відібрати, що популярно у "гібридних війнах". Саме цей варіант

пошкодження світоглядного коду ліг в основу ідеології "руського міра".

Національне наповнення світоглядний код "Землі" може мати лише у не деформованому, природному значенні. Прикметно, що саме на основі цього коду відбувається базова сакралізація простору. У своєму повному втіленні цей світоглядний код заперечує імперські світоглядні міфологеми важливості центру та нікчемності периферії. Це робить його дослідження важливим і в контексті постколоніальних та постсоціалістичних процесів.

Для життєствердного світогляду, який активно використовує цей код у його природному значенні, вся земля країни (або де проживає народ) має високий рівень сакральності, тому є цінною. Завдяки цьому Львів, Дніпро, Коростень або Чигирин є однаково цінними. Ніяка з цих локацій не є ціннішою за інші, оскільки вони різні та важливі. Деякі точки мають надсакральність – це місця, де відбуваються важливі події (або відбувалися історично), столиця Київ та погранична територія, кордон, якому потрібен захист від Хаосу, що знаходиться за ним. У сучасній Україні міфологічним надсакральним пограниччям тривалий час була зона проведення АТО (ООС), і найбільше – лінія розмежування. Саме тому безглузді відступи від цієї лінії щонайперше б'ють по світоглядних кодах, які відповідають за захист простору від ворожих нападів, і зневіряють усіх людей, які перебувають у відповідному інформаційно-культурному просторі. Так само шкодить штучне звеличення окремих точок простору і нівелювання та замовчування інших. Наприклад, "Фортеця Бахмут", яка насправді не стільки героїзувала українських оборонців, скільки, нівелювала значення боїв за інші міста, які відбувалися у той самий час і були не менш героїчними. По суті, "Фортеця Бахмут" є невдалою калькою з "кіборгів", які захищали Донецький аеропорт.

Проте є й гірші варіанти пошкодження цього коду. Якщо він був

деформований і вписаний у відповідні антилюдські ідеології, то це одразу видно по глобальній зміні рівня сакральності простору – він катастрофічно падає. Сакральною залишається винятково столиця (або метрополія), а провінція (колонії, віддалені райони) або так звана "мала батьківщина" позбавляється сакральності повністю. Тому заради досягнення успіху останні потрібно покинути, поїхавши до столиці або іноді до великого міста, бо це єдиний спосіб реалізації себе. За таких умов від місця народження легко і потрібно відмовитися, відбувається зрада "рідної землі" і свого роду, який там залишився. Саме тому за радянських часів селяни, які переїжджали до міст, надалі часто ставали найбільшими ненависниками всього українського, виправдовуючи так власну світоглядну зраду. Кордон у такої держави нерідко теж має низький рівень сакральності, лише з того боку, куди не може переміститися, бо така держава з низьким енергетичним рівнем для свого існування потребує постійного розширення, інакше невідворотно розпадеться на частини.

На основі реалізації світоглядних кодів Держави і Землі актуалізуються світоглядні коди, які відповідають за образ спільноти, народу і родини. Вони міцно пов'язані між собою, але є дещо відмінними. Спільнота може мати різну широту – від громадян країни до невеликої групи однодумців, які ідентифікують себе й об'єднуються у "Ми", бачать і відчувають "своїх", навіть якщо до того не були знайомі. Для цього потрібні різноманітні ознаки та ідеї, які об'єднують. Водночас для життєствердного світогляду можливо демонструвати й відмінності, які разом підсилюватимуть державу та наповнюватимуть простір енергетично.

Відмінності не мають бути односторонніми. Наприклад, якщо Харків визнає Львів "містом літератури" (і це так, бо саме у Львові понад 20 років відбувався найбільший в країні літературний форум) або "Галицьким П'ємонт", то той самий Львів називає Дніпро "Бандерштатом-

на-Дніпрі" (визначення з'явилося у той момент, коли Дніпро став форпостом опору загарбникам у російсько-українській війні). Так само і на рівні цілих земель: "Україна – земля козацтва" (у поняття входять Запорізька, Дніпропетровська, Черкаська, Полтавська, Київська і Вінницька області, а не лише острів Хортиця), "Каптан не пришивають до гудзика" (про важливість східної і центральної України для західних областей), або визнання заслуг короля Данила Галицького (у радянській історії його називали князем, а наявність королівського титулу замовчувалася) щодо збереження України як держави за часів татаро-монгольської навали.

Приналежність до народу у кодовому аспекті визначається не лише національністю (яка під час "гібридних війн" нерідко зраджується), а насамперед визнанням приналежності до народу, який є основою держави. Для підсилення цих кодів включається поняття "роду". Чим більше людина знає про свій рід, тим сильнішим є її зв'язок з історією рідної землі і тим важче її обманути. Цей зв'язок є потужним енергетичним каналом, який дуже сильно впливає на розвиток особистості, оскільки така людина не покинута напризволяще у сучасній непростій реальності. У неї є власна історія, яка складається з важливих подій, що відбувалися в житті її предків, і цим вона підсвідомо надихається задля досягнення власного успіху.

Розрив з пам'яттю роду, як і послаблення родинних зв'язків, добре працюють на руку маніпуляторам, які підкорюють людину собі. Саме тому в усіх тоталітарних державах цей світоглядний код піддається потужній трансформації. "Родиною" стає відповідний клас або група людей, а зв'язки зі справжньою родиною є не важливими чи навіть шкідливими і мають бути припинені (саме за такої умови вчинок "Павліка Морозова" вважається не зрадою, а подвигом). Приналежність до народу також не має значення, тому така "несуттєва інформація" приховується, і більшість прагне максимально приписати себе до

панівного народу (через це у минулому столітті так багато людей різних національностей під час зміни паспорту писали собі національність "русский"). Спільнота за таких умов має складну і цілком контрольовану ієрархію, в яку ніщо не може втрутитися. Така сама технологія зомбування використовується і в тоталітарних сектах.

Рід як втілення минулого у сучасності трансформується в образ "родини", який чітко прописується на кодовому рівні. Родина може бути як продовженням історичної пам'яті і традицій, що найкраще видно на прикладі дитинства і ставлення до дитини загалом, так і світоглядно порожньою "ячейкою общества". Наприклад, в українській національній традиції дитина є особистістю, чия аргументована думка має бути врахованою, і вважається повноцінним членом родини від моменту, коли почала говорити (перестала бути немовлям). Натомість у тоталітарних спільнотах дитина – це неповноцінний дорослий, особа, яка мало що вмє і геть нічого не розуміє через свій юний вік (останнє стереотипно підкреслюється на рівні спілкування поколінь аж до літнього віку). Тоталітарне суспільство відмовляє дитині навіть у власному інтимному просторі (згадаймо туалети у дитячих садках і в школах, не розділені на окремі кабінки), що робиться для того, аби сформувати звичку, що хтось "вищий" має повне право втручатися в особисте життя людини і надалі, у

дорослому віці. Потужна і страшна технологія деформації особистості, наслідки застосування якої і донині не подолані повністю. Зрештою моделі родини переносяться на моделі держави і навпаки, що на психологічно-соціальному рівні сприяє легітимності повсюдного застосування цих моделей незалежно від їхнього сенсового наповнення та людяності.

Висновки. Досліджуючи світоглядні коди, можна побачити їхні складні взаємини і поєднання, взаємну актуалізацію, що іноді відбувається дуже швидко, оскільки потребує від спільноти задіяти всі ресурси для подолання історичного виклику. Світоглядні коди, закорінені в архетипах, можуть мати реалізацію на загальнолюдському, національному та особистісному рівнях. Це є повною актуалізацією, що сприяє побудові міцних захистів від маніпуляцій. Для особистості світоглядний код визначає події загальної та особистої історії. Якщо вони не суперечливі, то це сильно впливає на світоглядну картину. Базовими світоглядними кодами, на основі яких будується образ держави, її взаємини з громадянами та зрештою й значна частина соціального буття, є світоглядні коди Держави та Землі, які завдяки активним комунікативним процесам впливають на образ родини та роду, що зумовлює найсильнішу приналежність особи до історії та сучасності країни і легітимізує активні дії в її розбудові та захисті від внутрішніх та зовнішніх загроз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вонсович С. Г. Поняття національної ідентичності: український дискурс. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*: [зб. наук. праць]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 29. С. 74–81.
2. Гнатенко П. І., Скиба Е. К. Соціальне прогнозування в контексті української національної психології. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2020. № 3 (1). С. 22–35.
3. Головаха Є. І. Національна ідентичність – це ключове питання для суспільства. Україні потрібна стратегія формування національної ідентичності. *Голос України*, 19 серпня 2021 року. URL: <http://www.golos.com.ua/article/350002> (дата звернення: 17.05.2024).

4. Карлова В. Державотворчий потенціал національної самосвідомості : монографія. К. : НАДУ, 2012. 396 с.

5. Кирилюк О. Українська національна ідентичність, національна пам'ять та національна резистентність. *Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю "Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті"*, 11-12 червня 2020 року. Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. 2020. С. 226–229.

6. Климончук В. Національна ідентичність за умов глобалізації: дилеми та перспективи сучасної України. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Вип. 33. С. 108–114.

7. Надежденко А. О. Стійкість національної ідентичності за умов війни. *Публічне управління для сталого розвитку : виклики та перспективи на національному та місцевому рівнях : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 26-27 жовт. 2023 р. / за заг. ред. М. В. Трофименко ; Маріуп. держ. ун-т. Київ : МДУ, 2023. С. 204–206.*

8. Сміт Е. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. 224 с.

9. Фінін Г. Історична свідомість у практиках національної освіти. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2020. Т. 47. № 4. С. 24–34.

10. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості / пер. з англ. Т. Сахно. К. : Наш Формат, 2020. 192 с.

11. Barrington L. W., 2020. Citizenship as a cornerstone of civic national identity in Ukraine. *Post-Soviet Affairs*. 37 (2). P. 1–19.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Vonsovysh, S. H. (2020). Ponyattya natsionalnoyi identychnosti: ukrayinskyu dyskurs. [The concept of national identity: Ukrainian discourse]. *Naukovyy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannya sotsialno-politychnykh dystsyplin*: [zb. nauk. prats]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. Vyp. 29. S. 74–81 (in Ukrainian).

2. Hnatenko, P. I., Skyba, E. K. (2020). Sotsial'ne prohnozuvannya v konteksti ukrayins'koyi natsional'noyi psykholohiyi. [Social forecasting in the context of Ukrainian national psychology]. *Epistemolohichni doslidzhennya v filosofiyi, sotsialnykh i politychnykh naukakh*. Vyp. 3 (1). S. 22–35 (in Ukrainian).

3. Holovakha, Ye. I. (2021). Natsionalna identychnist – tse klyuchove pytannya dlya suspilstva. Ukrayini potribna stratehiya formuvannya natsionalnoyi identychnosti. [National identity is a key issue for society. Ukraine needs a strategy for the formation of national identity]. *Holos Ukrayiny*. 19 serpnya 2021 roku. URL: <http://www.golos.com.ua/article/350002> (last accessed: 17.05.2024) (in Ukrainian).

4. Karlova, V. (2012). Derzhavotvorchyyu potentsial natsionalnoyi samosvidomosti: monohrafiya. [State-building potential of national self-awareness: monograph]. Kyiv: NADU (in Ukrainian).

5. Kyrylyuk, O. (2020). Ukrayinski natsionalna identychnist, natsionalna pamyat ta natsionalna rezystentnist. [Ukrainian national identity, national memory and national resistance]. *Zbirnyk naukovykh prats za materialamy vseukrayinskoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi z mizhnarodnoyu uchastyu "Totalitaryzm yak systema znyschennya natsionalnoyi pamyati"*, 11-12 chervnya 2020 roku. Lviv: Drukarnya Lvivskoho natsionalnoho medychnoho universytetu imeni Danyla Halytskoho. S. 226–229 (in Ukrainian).

6. Klymonchuk, V. (2020). Natsionalna identychnist za umov hlobalizatsiyi: dylemy ta perspektyvy suchasnoyi Ukrayiny. [National identity under the conditions of globalization: dilemmas and prospects of modern Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filoloh. politoloh. Studiyi*. Vyp. 33. S. 108–114 (in Ukrainian).

7. Nadezhdenko, A. O. (2023). Stiykist natsionalnoyi identychnosti za umov viyny. [Stability of national identity under conditions of war]. *Publichne upravlinnya dlya staloho rozvytku: vyklyky ta perspektyvy na natsionalnomu ta mistsevomu rivnyakh*. Materialy V mizhnar. nauk.-prakt. konf., Kyiv, 26-27 zhovt. 2023 r. / za zah. red. Trofymenko, M. V.; Mariup. derzh. un-t. Kyiv: MDU. S. 204-206 (in Ukrainian).

8. Smit, E. (1994). Natsionalna identychnist. [National identity]. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).

9. Finin, H. (2020). Istorychna svidomist u praktykakh natsionalnoyi osvity. [Historical consciousness in the practices of national education]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya*. T. 47. Vyp. 4. S. 24–34 (in Ukrainian).

10. Fukuyama, F. (2020). Identychnist. Potreba v hidnosti y polityka skryvdzhenosti. [Identity. The need for dignity and the politics of resentment]. Per. z anhl. Sakhno, T. Kyiv: Nash Format (in English).

11. Barrington, L. W. (2020). Citizenship as a cornerstone of civic national identity in Ukraine. *Post-Soviet Affairs*. Vyp. 37 (2). P. 1–19 (in English).

Receive: August 12, 2024

Accepted: September 08, 2024